

Arioviste

(58 av. J.-C.)

(Jules César, **La Guerre des Gaules**, livre I)

Après la victoire de César sur les Helvètes, il est appelé au secours par les Héduens, et notamment un de leurs nobles, Diviciacus, qui adresse les paroles suivantes au général romain :

XXXI [4] Factum esse, uti ab **Arvernīs Sequanis**que Germani **mercede arcesserentur**. [5] Horum primo circiter milia XV Rhenum transisse; posteaquam agros et **cultum** et copias Gallorum homines feri ac barbari **adamassent, traductos** plures; nunc esse in Gallia ad centum et XX milium numerum. [6] Cum his Haeduos eorumque clientes semel atque iterum armis **contendisse**; magnam calamitatem **pulsos** accepisse, omnem nobilitatem, omnem senatum, omnem equitatum amisisse. [7] Quibus proeliis calamitatibusque fractos, qui et sua virtute et populi Romani **hospitio** atque amicitia plurimum ante in Gallia potuissent, coactos esse Sequanis obsides dare nobilissimos civitatis et iure iurando civitatem **obstringere** sese neque obsides **repetituros** neque auxilium a populo Romano imploratos neque **recusaturos quominus** perpetuo sub illorum **dicione** atque imperio essent. [...]

[10] Sed peius victoribus Sequanis quam Haeduis victis accidisse, propterea quod Ariovistus, rex Germanorum, in eorum finibus consedisset tertiamque

partem agri Sequani, qui esset optimus totius Galliae, occupavisset et nunc de altera parte tertia Sequanos decedere iuberet, propterea quod paucis mensibus ante **Harudum** milia hominum XXIV ad eum venissent, quibus locus ac sedes pararentur. [11] Futurum esse paucis annis uti omnes ex Galliae finibus pellerentur atque omnes Germani Rhenum transirent; neque enim conferendum esse Gallicum cum Germanorum agro neque hanc consuetudinem victus cum illa comparandam. [12] Ariovistum autem, ut semel Gallorum copias proelio vicerit, quod proelium factum sit **Admagetobrigae**, superbe et crudeliter imperare, obsides nobilissimi cuiusque liberos poscere et in eos omnia exempla cruciatusque edere, si qua res non **ad nutum** aut ad voluntatem eius facta sit. [13] Hominem esse barbarum, iracundum, temerarium; non posse eius imperia diutius sustinere. [...]

[15] Haec si enuntiata Ariovisto sint, non dubitare quin de omnibus obsidibus, qui apud eum sint, gravissimum supplicium sumat. [16] Caesarem vel auctoritate sua atque exercitus vel recenti victoria vel nomine populi Romani **detertere** posse **ne** maior multitudo Germanorum Rhenum traducatur, Galliamque omnem ab Ariovisti iniuria posse defendere.

Ce discours inspire à César les réflexions suivantes :

XXXIII [3] Paulatim autem Germanos consuescere Rhenum transire et in Galliam magnam eorum multitudinem venire populo Romano periculosum videbat; [4] neque **sibi** homines feros ac barbaros **temperaturos** existimabat **quin**, cum omnem Galliam occupavissent, ut ante Cimbri Teutonique fecissent, in provinciam exirent atque inde in Italiam contenderent, praesertim cum

Sequanos a **provincia** nostra Rhodanus divideret ; quibus rebus quam maturime **occurrentum** putabat. [5] Ipse autem Ariovistus tantos sibi **spiritus**, tantam arrogantiam sumpserat, ut ferendus non videretur.

César prépare la guerre. Mais tout ne va pas tout seul dans son armée, tant les Germains inspirent d'effroi :

XXXIX [1] Dum paucos dies ad **Vesontionem** rei frumentariae **commeatus**que causa moratur, ex **percontatione** nostrorum vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse **praedicabant** (saepe numero sese cum his **congressos** ne vultum quidem atque **aciem** oculorum dicebant ferre potuisse), tantus subito timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret. [2] Hic primum ortus est a tribunis militum, praefectis reliquisque, qui ex urbe amicitiae causa Caesarem secuti non magnum in re militari usum habebant. [3] Quorum alius alia causa **inlata**, quam sibi ad proficiscendum necessariam esse diceret, petebat ut eius voluntate discedere liceret ; nonnulli pudore adducti, ut timoris suspicionem vitarent, remanebant. [4] Hi neque vultum fingere neque interdum lacrimas tenere poterant; abditi in tabernaculis aut suum fatum querebantur aut cum familiaribus suis commune periculum miserabantur. [5] Vulgo totis castris testamenta obsignabantur. Horum vocibus ac timore paulatim etiam ii qui magnum in castris usum habebant, milites centurionesque quique equitatu praerant, perturbabantur. [6] Qui se ex his minus timidos existimari volebant, non se hostem vereri, sed **angustias** itineris et magnitudinem silvarum quae inter eos atque Ariovistum intercederent, aut rem frumentariam, **ut** satis

commode supportari posset, **timere** dicebant. [7] Nonnulli etiam Caesari nuntiarant, cum castra moveri ac signa ferri iussisset, non fore dicto audientes milites neque propter timorem signa laturos.

Finalement, la bataille éclate :

XLVIII [1] Eodem die castra **promovit** et milibus passuum sex a Caesaris castris sub monte consedit. [2] Postridie eius diei praeter castra Caesaris suas copias traduxit et milibus passuum duobus ultra eum castra fecit eo consilio uti frumento commeatuque qui ex Sequanis et Haeduis supportaretur Caesarem **intercluderet**. [3] Ex eo die dies continuos quinque Caesar pro castris suas copias produxit et aciem instructam habuit, ut, si vellet Ariovistus proelio contendere, ei potestas non deesset. [4] Ariovistus his omnibus diebus exercitum castris continuit, equestri proelio cotidie contendit. Genus hoc erat pugnae, quo se Germani exercuerant. [5] Equitum milia erant sex, totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi, quos ex omni **copia** singuli singulos suae salutis causa delegerant : cum his in proeliis versabantur. [6] Ad eos se equites recipiebant ; hi, si quid erat durius, concurrebant, si qui graviore vulnere accepto equo deciderat, circumstabant ; [7] si quo erat longius prodeundum aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas ut **iubis** sublevati equorum cursum **adaequarent**.

XLIX [1] Ubi eum castris se tenere Caesar intellexit, ne diutius commeatu prohiberetur, ultra eum locum quo in loco Germani consederant, circiter passus sexcentos ab his, castris idoneum locum delegit acieque triplici instructa ad eum locum venit. [2] Primam et secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire

iussit. [3] Hic locus ab hoste circiter passus sexcentos, uti dictum est, aberat. Eo circiter hominum numero sedecim milia expedita cum omni equitatu Ariovistus misit, quae copiae nostros terrerent et munitione **prohiberent**. [4] **Nihilosetius** Caesar, ut ante constituerat, duas acies hostem propulsare, tertiam opus perficere iussit. [5] Munitis castris duas ibi legiones reliquit et partem auxiliorum, quattuor reliquas legiones in castra maiora reduxit.

L [1] Proximo die instituto suo Caesar ex castris utrisque copias suas eduxit paulumque a maioribus castris progressus aciem instruxit hostibusque pugnandi potestatem fecit. [2] Ubi ne tum quidem eos prodire intellexit, circiter **meridie** exercitum in castra reduxit. Tum demum Ariovistus partem suarum copiarum, quae castra minora oppugnaret, misit. Acriter utrimque usque ad vesperum pugnatum est. [3] Solis occasu suas copias Ariovistus multis et inlatis et acceptis vulneribus in castra reduxit. [4] Cum ex captivis quaereret Caesar quam ob rem Ariovistus proelio non **decertaret**, hanc reperiebat causam, quod apud Germanos ea consuetudo esset ut matres familiae eorum sortibus et **vaticinationibus** declararent utrum proelium committi ex usu esset necne; eas ita dicere: non esse fas Germanos superare, si ante novam lunam proelio contendissent.

LI [1] Postridie eius diei Caesar praesidio utrisque castris quod satis esse visum est reliquit, **alarios** omnes in conspectu hostium pro castris minoribus constituit, quod minus multitudine militum legionariorum **pro** hostium numero valebat, ut ad speciem alariis uteretur; ipse triplici instructa acie usque ad castra hostium accessit. [2] Tum demum **necessario** Germani suas copias castris eduxerunt **generatimque** constituerunt paribus intervallis, Harudes, Marcomanos, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suebos, omnemque

aciem suam **redis** et **carris** circumdederunt, ne qua spes in fuga relinqueretur.

[3] Eo mulieres imposuerunt, quae ad proelium proficiscentes milites **passis** manibus flentes implorabant ne se in servitatem Romanis traderent.

LII [1] Caesar singulis legionibus singulos legatos et quaestorem praefecit, uti eos testes suae quisque virtutis haberet ; [2] ipse a dextro cornu, quod eam partem minime firmam hostium esse animadverterat, proelium commisit. [3] Ita nostri acriter in hostes signo dato impetum fecerunt, **itaque** hostes repente celeriterque procurrerunt, ut spatium pila in hostes coniciendi non daretur. [4] Relictis pilis cominus gladiis pugnatum est. At Germani celeriter ex consuetudine sua phalange facta impetus gladiatorum exceperunt. [5] Reperti sunt complures nostri qui in phalangas **insilirent** et scuta manibus **revellerent** et desuper vulnerarent. [6] Cum hostium acies a sinistro **cornu** pulsa atque in fugam coniecta esset, a dextro cornu vehementer multitudine suorum nostram aciem premebant. [7] Id cum animadvertisset P. Crassus adolescens, qui equitatu praerat, quod **expeditior** erat quam ii qui inter aciem versabantur, tertiam aciem **laborantibus** nostris subsidio misit.

LIII [1] Ita proelium restitutum est, atque omnes hostes terga verterunt nec **prius** fugere destiterunt **quam** ad flumen Rhenum milia passuum ex eo loco circiter quinque pervenerunt. [2] Ibi **perpauci** aut viribus **confisi tranare** contenderunt aut **lintribus** inventis sibi salutem reppererunt. [3] In his fuit Ariovistus, qui **naviculam deligatam** ad ripam **nactus** ea profugit; reliquos omnes consecuti equites nostri interfecerunt. [4] Duae fuerunt Ariovisti uxores, una Sueba natione, quam domo secum eduxerat, altera Norica, regis Voccionis soror, quam in Gallia **duxerat** a fratre missam : utraque in ea fuga periit ; duae filiae : harum altera occisa, altera capta est.